

Dnro 5367/163/19

13.09.2021

Apulaistietosuojavaltuutetun ohjaus

Asia

Tietosuojavaltuutetun toimistoon 09.07.2019 tullessa yhteydenotossa tietosuojavaltuutettua pyydettiin tarkastamaan erään kaupungin peruskouluissa käytettävien ohjelmistojen ja sovellusten henkilötietojen käsittelyä. Näkökulmana oli, keräävätkö opetuksen järjestämisessä käytettävät sovellukset oppilaiden henkilötietoja sovellusten käytön yhteydessä siten, että oppilaiden tiedot päätyvät ulkopuolisten käyttöön, ja jos näin on, onko luovuttaminen lainmukaista. Yhteydenottaja kertoi, että opetuksen järjestämisessä käytettävät sovellukset voivat kerätä oppilaista erilaista tietoa, joita voidaan esimerkiksi käyttää tutkimukseen, tuotekehitykseen ja suoramarkkinointiin tai tietoja voidaan luovuttaa palvelun tarjoajan yhteistyökumppaneille. Yhteydenotossa kerrottiin, että huoltajilta on pyydetty suostumuksia, mutta huoltajan on vaikea tietää, mihin suostumusta pyydetään. Näkökulmana yhteydenotossa oli myös se, miten sovellusten käyttöön liittyvästä huoltajien informoinnista on huolehdittu.

Saatu selvitys

Tietosuojavaltuutetun toimistosta pyydettiin 12.05.2020 selvitystä kaupungin perusopetuksesta vastaavalta toimielimeltä (rekisterinpitäjältä). Selvityksessä pyydettiin kertomaan, millä tavoin opetuksen järjestämisessä käyttöön otettavaksi suunniteltuja sovelluksia arvioidaan oppilaiden henkilötietojen käsittelyn kannalta ja tarkemmin millainen menettely on. Lisäksi rekisterinpitäjää pyydettiin vastaamaan, miten oppilaita ja heidän huoltajiaan on informoitu opetuksen järjestämisessä käytettäviin sovelluksiin liittyvästä henkilötietojen käsittelystä.

Rekisterinpitäjän 1.6.2020 antaman selvityksen mukaan pääsääntöisesti otetaan käyttöön vain sellaisia sovelluksia, joihin ei tarvitse kirjautua tai joihin voi kirjautua anonyymeillä tekaistuilla tunnuksilla. Pienessä osassa sovelluksia tarvitaan oma käyttäjätunnus, jolloin henkilötietoja siirtyy palveluntarjoajalle. Henkilötietojen käsittely pyritään toteuttamaan minimoinnin periaatteen mukaisesti.

Koulu tarjoaa oppilaille laitteet, joilla sovelluksia voi käyttää. Selvityksessä kerrotaan, että kaupunki suosittelee koulun omien laitteiden käyttämistä niille oppilaille, jotka eivät halua altistaa omaa laitettaan ja sitä kautta tapahtuvaa mahdollista henkilötietojen siirtymistä palveluntarjoajien käyttöön. Oppilaiden on huoltajan suostumuksella mahdollista käyttää myös omia laitteita. Omien laitteiden käyttö on vapaaehtoista. Oppilaita ei edellytetä asentamaan sovelluksia omaan laitteeseensa.

Selvityksen mukaan tietosuojaselosteen laatiminen osaltaan varmistaa, että keskeisimmät tietosuojasiat on huomioitu. Tietosuojavastaava toimii tarvittaessa apuna tietosuojaselosteiden laadinnassa. Tietosuojaselosteen laatiminen vastuuttaa rekisterinpitäjän käymään läpi henkilötietojen käsittelyn peruseriaatteen kyseisessä palvelussa.

Rekisterinpitäjän selvityksessä kerrotaan, että maksullisissa hankinnoissa käytetään vaatimusmäärittelyjä, joissa asetetaan vaatimuksia muun muassa tietoturvalle, tietosuojalle ja käytettävälle teknologialle. Ilmaisten sovellusten osalta kaupunki on selvityksen mukaan käynnistänyt keväällä 2020 kehittämistyön, jossa käytetyt sovellukset käydään läpi ja poistetaan tarpeettomat sovellukset käytöstä.

Kaupungin vuonna 2020 antamasta selvityksestä ilmenee, minkälaisiin toimenpiteisiin kaupunki on ryhtynyt asiassa. Selvityksestä ilmenee, että kaupunki kehittää sovellusten tietosuojatason tarkempaa arviointia. Lisäksi selvityksestä ilmenee, että kaupunki informoi oppilaita ja heidän huoltajiaan tietosuojaselosteiden avulla ja että informointia on kehitetty ja täsmennetty. Rekisterinpitäjän edustaja kertoi vielä 9.9.2021, että opetuksen järjestämisessä käytettävät sovellukset on auditoitu. Lisäksi on kehitetty arviointityökalu opetuksen järjestämisessä käyttöön otettavaksi suunniteltujen sovellusten arvioimiseksi päätöksentekoa varten.

APULAISTIETOSUOJAVALTUUTETUN VASTAUS

Oppilaiden henkilötietojen käsittelystä koulussa

Euroopan parlamentin ja neuvoston yleistä tietosuoja-asetusta (EU) 2016/679 (tietosuoja-asetus) on sovellettu 25.5.2018 alkaen. Säädös on asetuksena jäsenvaltioissa välittömästi sovellettavaa oikeutta. Yleinen tietosuoja-asetus (myöhemmin tietosuoja-asetus) sisältää kansallista liikkumavaraa, minkä perusteella kansallisella lainsäädännöllä voidaan täydentää ja täsmentää asetuksessa nimenomaan määriteltyjä seikoja. Tietosuoja-asetusta täsmentää kansallinen tietosuojalaki (1050/2018), jota on sovellettu 1.1.2019 alkaen. Tietosuojalaille kumottiin aiemmin voimassa ollut henkilötietolaki (523/1999). Henkilötietojen käsittelyyn voi vaikuttaa myös toimialakohtainen erityislainsäädäntö kuten esimerkiksi perusopetuslaki sekä muu toimintaan sovellettava lainsäädäntö kuten esimerkiksi laki viranomaisten toiminnan julkisuudesta (621/1999) (kts. myös tietosuojalain 28 §) ja laki julkisen hallinnon tiedonhallinnasta (906/2019).

Rekisterinpitäjä on määritellyt tietosuoja-asetuksen 4 artiklan 7 kohdassa. Rekisterinpitäjä määrittelee henkilötietojen käsittelyn tarkoitukset ja keinot. Rekisterinpitäjän vastuusta säädetään yleisellä tasolla asetuksen 24 artiklassa, jota tulkitaan yhdessä muiden rekisterinpitäjän velvollisuuksia koskevien säännösten kanssa. Kunnan tai kaupungin järjestämässä perusopetuksessa rekisterinpitäjäksi on katsottu kuntalain mukainen opetustoimen hallinnosta vastaava toimielin, joka viime kädessä vastaa henkilötietojen käsittelyn lain mukaisuudesta.

Henkilötieto on määritellyt tietosuoja-asetuksen 4 artiklan 1 kohdassa. Henkilötiedolla tarkoitetaan kaikkia tunnistettuun tai tunnistettavissa olevaan luonnolliseen henkilöön liittyviä tietoja. Tunnistettavissa olevana pidetään luonnollista henkilöä, joka voidaan suoraan tai epäsuorasti tunnistaa erityisesti tunnistetietojen avulla. Lasten tietojen käsittely on tietosuoja-asetuksessa omaksutun näkemyksen mukaan erityisasemassa (kts. tietosuoja-asetuksen johdanto-osan kappale 38).

Jos henkilötiedot käsitellään siten, että henkilötietoja ei voida enää yhdistää tiettyyn rekisteröityyn käyttämättä lisätietoja, kyse on tietosuoja-asetuksen 4 artiklan 5 kohdan mukaisesta henkilötietojen pseudonymisoinnista. Pseudonymisoinnin soveltaminen henkilötietoihin voi vähentää asianomaisiin rekisteröityihin kohdistuvia riskejä sekä auttaa rekisterinpitäjiä ja henkilötietojen käsittelijöitä noudattamaan

tietosuojavelvoitteita, mutta tietosuoja-asetusta sovelletaan myös pseudonymisoituihin tietoihin (kts. tietosuoja-asetuksen johdanto-osan kappale 28).

Henkilötietoja voi käsitellä, jos käsittelylle on olemassa vähintään yksi tietosuoja-asetuksen 6 artiklan mukainen peruste. Esimerkiksi käsittely on tietosuoja-asetuksen 6 artiklan 1 kohdan c alakohdan mukaan mahdollista, jos käsittely on tarpeen rekisterinpitäjän lakisääteisen velvoitteen noudattamiseksi. Tietosuoja-asetuksen 5 artiklassa säädetään henkilötietojen käsittelyn periaatteista. Artiklan 1 kohdan b alakohdan mukaan henkilötiedot on kerättävä tiettyä, nimenomaista ja laillista tarkoitusta varten, eikä niitä saa käsitellä myöhemmin näiden tarkoitusten kanssa yhteensopimattomalla tavalla (käyttötarkoitussidonnaisuus). Kouluissa käsitellään oppilaiden henkilötietoja opetuksen järjestämiseen liittyvien tehtävien hoitamiseksi.

Tietosuoja-asetuksen 25 artiklan mukaan rekisterinpitäjän on toteutettava asianmukaiset tekniset ja organisatoriset toimenpiteet, joilla varmistetaan, että oletusarvoisesti käsitellään vain käsittelyn kunkin erityisen tarkoituksen kannalta tarpeellisia henkilötietoja. Arviossa otetaan huomioon muun muassa todennäköisyydeltään ja vakaavuudeltaan vaihtelevat riskit luonnollisten henkilöiden oikeuksille ja vapauksille henkilötietojen käsittelyssä. Tietosuoja-asetuksessa säädetään myös rekisterinpitäjän osoitusvelvollisuudesta, joka on asetuksen keskeinen periaate (ks. tietosuoja-asetuksen 5 artiklan 2 kohta, 24 artiklan 2 kohta, 25 artikla ja 30 artikla). Se tarkoittaa, että rekisterinpitäjän on pystyttävä osoittamaan noudattavansa tietosuojalainsäädäntöä. Osoitusvelvollisuus tarkoittaa myös dokumentointivelvollisuutta. Tietosuoja-asetuksen 35 artiklassa säädetään, milloin rekisterinpitäjän tulee tehdä tietosuoja koskeva vaikutustenarviointi. Kts. <https://tietosuoja.fi/osoitusvelvollisuus> ja <https://tietosuoja.fi/vaikutustenarviointi>.

Rekisterinpitäjän tulee huolehtia henkilökunnan ohjeistamisesta

Tietosuoja-asetuksen 32 artiklan 4 kohdan mukaan rekisterinpitäjän ja henkilötietojen käsittelijän on toteutettava toimenpiteet sen varmistamiseksi, että jokainen rekisterinpitäjän tai henkilötietojen käsittelijän alaisuudessa toimiva luonnollinen henkilö, jolla on pääsy henkilötietoihin, käsittelee niitä ainoastaan rekisterinpitäjän ohjeiden mukaisesti. Henkilötietojen käsittelijä tai kukaan rekisterinpitäjän tai henkilötietojen käsittelijän alaisuudessa toimiva henkilö, jolla on pääsy henkilötietoihin, ei saa tietosuoja-asetuksen 29 artiklan mukaan käsitellä niitä muuten kuin rekisterinpitäjän ohjeiden mukaisesti.

Tietosuojavastaavan tehtävistä säädetään tietosuoja-asetuksen 39 artiklassa. Tietosuojavastaavan tehtävänä on muun muassa antaa rekisterinpitäjälle, henkilötietojen käsittelijälle sekä henkilötietoja käsitteleville työntekijöille neuvoja ja tietoa tietosuoja-asetuksen vaatimuksista. Kts. <https://tietosuoja.fi/tietosuojavastaavat>.

Tietosuoja-asetuksessa säädetään suostumuksen edellytyksistä

Opetuksen järjestäjä voi käyttää toiminnassaan henkilötietojen käsittelijöitä, jotka käsittelevät henkilötietoja rekisterinpitäjän lukuun. Henkilötietojen käsittelijä on määritelty tietosuoja-asetuksen 4 artiklan 8 kohdassa. Jos käsittely suoritetaan rekisterinpitäjän lukuun, rekisterinpitäjä saa tietosuoja-asetuksen 28 artiklan mukaan käyttää ainoastaan sellaisia henkilötietojen käsittelijöitä, jotka toteuttavat riittävät suojatoimet asianmukaisten teknisten ja organisatoristen toimien täytäntöönpanemiseksi niin, että käsittely täyttää tietosuoja-asetuksen vaatimukset ja sillä varmistetaan rekisteröityjen

oikeuksien suojele. Henkilötietojen käsittelijän suorittamaa käsittelyä on määritettävä sopimuksella tietosuoja-asetuksen 28 artiklan 3 kohdan mukaisesti. Henkilötietojen käsittelijät ilmoitetaan tietosuoja-asetuksen 13 artiklan 1 kohdan e alakohdan perusteella vastaanottajina henkilötietojen käsittelyä koskevassa informoinnissa. Kts. Tietosuojatyöryhmän opas Asetuksen 2016/679 mukaista läpinäkyvyyttä koskevat suunta-aviivat (s. 7) osoitteessa <https://tietosuoja.fi/euroopan-tietosuojaneuvoston-ohjeet>.

Jos opetuksen järjestämisessä suunnitellaan otettavaksi käyttöön sellaisia palveluja, joissa palvelun tuottajat käsittelevät palvelun käyttäjien henkilötietoja myös omiin käsittelyn tarkoituksiinsa, palvelun tuottajasta tulee siltä osin rekisterinpitäjä tietosuoja-asetuksen 4 artiklan 7 kohdan mukaisesti. Opetuksen järjestäjän tulee arvioida toimintaansa sovellettavan lainsäädännön perusteella, onko siinä tilanteessa olemassa lainmukaista perustetta oppilaiden henkilötietojen luovuttamiseen palvelun tuottajan omiin käyttötarkoituksiin. Henkilötietojen käsittelyä koskevan lainsäädännön ohella myös muulla opetuksen järjestäjään sovellettavalla lainsäädännöllä on vaikutusta, kun tehdään arvioita siitä, minkälaisia sovelluksia opetuksen järjestämisessä on mahdollista käyttää ja minkälaisiin tarkoituksiin huoltajilta on mahdollista pyytää suostumusta oppilaiden henkilötietojen luovuttamiseen.

Suostumus on määritelty tietosuoja-asetuksen 4 artiklan 11 kohdassa ja suostumuksen edellytyksistä säädetään tietosuoja-asetuksen 7 artiklassa. Suostumuksella tarkoitetaan mitä tahansa vapaaehtoista, yksilöityä, tietoista ja yksiselitteistä tahdonilmaisua, jolla rekisteröity hyväksyy henkilötietojensa käsittelyn antamalla suostumusta ilmaisevan lausuman tai toteuttamalla selkeästi suostumusta ilmaisevan toimen (kts. myös tietosuoja-asetuksen johdanto-osan kohta 32). Suostumuksen antamista koskeva pyyntö on tietosuoja-asetuksen 7 artiklan 2 kohdan mukaan esitettävä selvästi erillään muista asioista helposti ymmärrettävässä ja saatavilla olevassa muodossa selkeällä ja yksinkertaisella kielellä. Rekisteröidyllä on myös tietosuoja-asetuksen 7 artiklan 3 kohdan mukaan oikeus peruuttaa suostumuksensa milloin tahansa.

Tietoisen suostumuksen antamiseksi rekisteröidyn olisi tietosuoja-asetuksen johdanto-osan 42 kohdan mukaan tiedettävä vähintään rekisterinpitäjän henkilöllisyys ja tarkoitukset, joita varten henkilötietoja on määrä käsitellä. Suostumusta ei voida pitää vapaaehtoisesti annettuna, jos rekisteröidyllä ei ole todellista vapaan valinnan mahdollisuutta ja jos hän ei voi myöhemmin kieltäytyä suostumuksen antamisesta tai peruuttaa sitä ilman, että siitä aiheutuu hänelle haittaa. Jotta voidaan varmistaa, että suostumus on annettu vapaaehtoisesti, suostumuksen ei pitäisi olla tietosuoja-asetuksen johdanto-osan 43 kohdan perusteella pätevä oikeudellinen peruste henkilötietojen käsittelylle sellaisessa erityistilanteissa, joissa rekisteröidyn ja rekisterinpitäjän välillä on selkeä epäsuhta. Tämä koskee erityisesti tilannetta, jossa rekisterinpitäjänä on viranomainen ja jossa on sen vuoksi epätodennäköistä, että suostumus on annettu vapaaehtoisesti kaikissa kyseiseen tilanteeseen liittyvissä olosuhteissa. Kts. Euroopan tietosuojaneuvoston opas Guidelines 05/2020 on consent under Regulation 2016/679 (kts. <https://tietosuoja.fi/euroopan-tietosuojaneuvoston-ohjeet>).

Huoltajia tulee informoida henkilötietojen käsittelystä

Tietosuoja-asetuksen 5 artiklan 1 kohdan a alakohdan mukaan henkilötietojen käsittelyn edellytetään olevan läpinäkyvää. Läpinäkyvästä informoinnista on säädetty tarkemmin tietosuoja-asetuksen 12-14 artikloissa. Kaikki käsittelyä koskevat tiedot tulee antaa tiiviisti esitetyssä, läpinäkyvässä, helposti ymmärrettävässä ja saatavilla olevassa muodossa selkeällä ja yksinkertaisella kielellä varsinkin silloin, kun tiedot on

tarkoitettu erityisesti lapsille. Apulaistietosuojavaltuutettu neuvoo tutustumaan Tietosuojatyöryhmän oppaaseen Asetuksen 2016/679 mukaista läpinäkyvyyttä koskevat suuntaviivat (kts. <https://tietosuoja.fi/euroopan-tietosuojaneuvoston-ohjeet>).

Apulaistietosuojavaltuutetun ohjaus

Apulaistietosuojavaltuutettu kiinnittää saadun selvityksen perusteella huomiota siihen, että henkilötietojen käsittelyn kannalta merkitystä ei ole sillä, onko sovellus maksullinen vai ilmainen sovellus. Apulaistietosuojavaltuutettu toteaa, että harkittaessa opetuksen järjestämisessä käyttöön otettavaksi jotakin sovellusta, on tarpeellista aina etukäteen arvioida, liittyykö sovelluksen käyttöön henkilötietojen käsittelyä, ja jos liittyy, onko sellainen käsittely lain mukaan mahdollista. Arviointi on tarpeellista tehdä myös, vaikka sovelluksen käyttö ei edellyttäisi kirjautumista. Oppilaiden henkilötietojen käsittelyn lainmukaisuutta arvioitaessa tulee ottaa huomioon henkilötietojen käsittelyä koskevan lainsäädännön ohella muukin opetuksen järjestäjän toimintaan sovellettava lainsäädäntö. Esimerkiksi sen arviointi, voidaanko opetuksen järjestämisessä käyttää sovellusta, jossa sovelluksen käyttöön liittyy suoramarkkinointia, vaatii henkilötietojen käsittelyä koskevan lainsäädännön lisäksi muunkin opetuksen järjestäjään sovellettavan lainsäädännön huomioon ottamista. Apulaistietosuojavaltuutettu kiinnittää myös huomiota siihen, että tietosuojasetuksessa säädetään osoitusvelvollisuudesta, joka edellyttää dokumentointia, johon myös tietosuojavaltuutetun on mahdollista tutustua tarvittaessa. Kts. tarkemmin <https://tietosuoja.fi/osoitusvelvollisuus>.

Apulaistietosuojavaltuutettu pyytää vielä rekisterinpitäjää varmistamaan, että huoltajille ja oppilaille annettu informaatio opetuksen järjestämisessä käytettävien sovellusten käyttöön liittyvästä henkilötietojen käsittelystä on tietosuojasetuksen mukaista kts. <https://tietosuoja.fi/rekisteroidyn-informointi>. Oppilaille annettavan informaatioon on tarpeellista kiinnittää erityistä huomiota, koska tiedot on tarkoitettu lapsille. On myös tärkeää, että oppilaita ohjataan käyttämään turvallisesti opetuksen järjestämiseen liittyvää tieto- ja viestintätekniikkaa. Lisäksi apulaistietosuojavaltuutettu kiinnittää huomiota siihen, että tietosuojavastaavat toimivat rekisteröityjen yhteyshenkilönä henkilötietojen käsittelyyn liittyvissä asioissa. Sen vuoksi on tärkeää, että rekisteröidyt ovat tästä tietoisia ja osaavat ottaa heihin yhteyttä tarvittaessa.

Tietosuojavaltuutetun tietoon saatettu aihealue on merkittävä oppilaiden henkilötietojen käsittelyn kannalta. Opetuksen järjestäjä päättää, mitä sovelluksia ja esimerkiksi digitaalisia pelejä opetuksessa käytetään. Arvioitaessa sovellusten käyttöön liittyvää oppilaiden henkilötietojen käsittelyä opetuksen järjestäjän on perehdyttävä sovelluksen toimintaan käyttöehtoineen ja otettava huomioon henkilötietojen käsittelyä koskevan lainsäädännön ohella muukin opetustoimeen sovellettava lainsäädäntö, jolla on merkitystä asiassa. Apulaistietosuojavaltuutettu on sen vuoksi katsonut aiheelliseksi tehdä asiassa aloitteen Opetushallitukselle, joka on laatinut oppaita opetustoimeen. Apulaistietosuojavaltuutettu toteaa tässä yhteydessä vielä, että Opetushallitus on julkaissut kesäkuussa 2021 Tietosuojapoppaan, joka löytyy osoitteesta <https://www.oph.fi/fi/tietosuoja>.

Apulaistietosuojavaltuutettu toteaa vielä, että apulaistietosuojavaltuutetulla on mahdollisuus harkintansa mukaan toteuttaa tietosuojasetuksen 58 artiklan 1 kohdan b alakohdan perusteella tutkimuksia tietosuojaa koskevien tarkastusten muodossa. Koska käytävissä olevasta selvityksestä saadun tiedon perusteella rekisterinpitäjä on ryhtynyt asiassa toimenpiteisiin, apulaistietosuojavaltuutettu ei ole katsonut aiheelliseksi ryhtyä vireillä olevassa asiassa muihin toimenpiteisiin. Tämän asian käsittelyn

yhteydessä ei ole arvioitu rekisterinpitäjän opetuksen järjestämisessä käyttämiin eri sovelluksiin liittyvää henkilötietojen käsittelyä.